

Cuprins

GEAMILIA	5
PLOȘORUL MEU CU BĂSMĂLUȚĂ ROȘIE	57
VAPORUL ALB	153
COCORII TIMPURIILOR	273

Cinghiz Aitmatov

Cîntecul stepei, cîntecul munților

Traducere din limba rusă și note
de Nicolae Iliescu

POLIROM
2019

Murea de ris închipuindu-și-l pe moș Momun la școală, în aceeași bancă cu nepotul său.

Băiatul tăcea, descumpănit.

— Ei, am zis și eu așa, ca să mai rîdem, lămuri Seidahmat și-i dădu un bobîrnac în nas, trăgîndu-i peste ochi chipiul bunicului.

Momun nu purta chipiul de uniformă al administrației silvice, îi era rușine. („Ce, eu mi-s șef? Nu schimb căciula mea de kîrgîz cu nimic altceva!“) Vara purta o pălărie de pislă, veche de cînd lumea, o „fostă“ *ak-kalpak* – o tichie albă, tivită pe margini cu saten negru, ros – și iarna un *tetebei*¹ de oaie, de pe timpuri și acesta. Chipiul verde de la uniforma de pădurar îl purta nepotul.

Băiatului nu-i plăcu felul zeflemitor în care Seidahmat primi vestea. Își ridică încruntat chipiul de pe frunte, iar cînd Seidahmat vru să-i mai dea un bobîrnac, își trase capul într-o parte, răstîndu-se:

— Lasă-mă-n pace!

— Ia te uită ce furios e! zîmbi Seidahmat. Hai, nu te supăra. Ai un ghiozdan cum nu se poate mai frumos. Și-l bātu ușurel pe umăr. Iar acum, șterge-o! Mai am de cosit o grămadă...

Scuipînd în palme, Seidahmat apucă iarăși coasa.

Băiatul o porni în fugă spre casă, pe aceeași potecă, pe lîngă aceleași pietre. Deocamdată n-avea vreme să se joace cu ele. Să ai ghiozdan e o treabă serioasă!

Lui îi plăcea să vorbească singur. Dar acum se adresă ghiozdanului: „Să nu-l crezi, bunicul meu nu-i deloc așa. E om bun, nu e șmecher și din pricina asta toți rîd de el. Nu-i deloc șmecher. O să ne ducă pe amîndoi, pe mine și pe tine, la școală. Tu zici că nu știi unde-i școala? Nu-i așa departe. O să-ți arăt. Ne vom uita la ea cu binoclul, de pe Muntele Străjii. O să-ți mai arăt și vaporul meu cel alb. Dar mai întîi trebuie să tragem o fugă pînă-n șopron. Acolo am ascuns binoclul. Ar trebui să am grijă de vițel, însă de fiecare dată mă duc să privesc vaporul cel alb. Vițelul nostru e mare acum, nu-l mai poți ține, te biruiește. Și-a făcut obiceiul să sugă tot laptele, iar vaca e mama lui și nu-i pare rău de lapte, înțelegi? Mamelor niciodată nu le pare rău de nimic. Așa zice Gulgeamal, că are și ea o fetiță... Curînd or să mulgă vaca și pe

1. Căciulă.

urmă noi o să minăm vițelul la păscut. Atunci o să ne urcăm pe Muntele Străjii, să vedem vaporul alb. Eu stau de vorbă și cu binoclul! Acum o să fim trei: eu, tu și binoclul.”

Astfel se întorcea băiețelul acasă. Îi plăcea nespus de mult să vorbească cu ghiozdanul. Avea de gînd să continue discuția, să-i povestească despre sine lucruri pe care ghiozdanul nu le știa încă. Dar fu întrerupt. Undeva alături răsună un tropot de cal. Dintre copaci apăru un călăreț pe un cal sur. Era Orozkul. Se întorcea și el acasă. Calul sur Alabaș, pe care nimeni în afară de Orozkul n-avea voie să încalece, era gătit cu șaua de sărbătoare, cu scări de aramă, ham de piele peste piept și podoabe de argint.

Lui Orozkul îi alunecase pălăria pe ceafă, dezvelindu-i fruntea îngustă și roșie. Îl toropise căldura și picotea în șa. Tunica de velur, croită cam stîngaci după modelul celor purtate de șefii de la raion, era descheiată la toți nasturii. Cămașa albă îi ieșise de sub cingătoare. Era ghiftuit și beat. Se întorcea dintr-o vizită, unde băuse cumis și mîncase carne pînă nu mai putuse.

Odată veniți în munți la pășunatul de vară, ciobanii și herghelegii din împrejurimi îl poșteau deseori pe Orozkul în vizită. Avea printre ei prieteni vechi. Dar îl invitau și din interes. Orozkul era un om folositor. Mai cu seamă pentru cei ce își făceau case, dar stăteau mai mult la munte. Nu poți părăsi turma ca să-ți vezi de treburi. Și de unde să-ți procuri material de construcție, lemnul, mai ales? Dar de te ai bine cu Orozkul, poți face rost de doi-trei bușteni din rezervație, pe sprînceană. Altfel, toată viața cutreieri cu turma prin munți, iar casa n-o mai isprăvești în vecii vecilor...

Picotind în șa, greoi și trufaș, Orozkul călărea sprijinindu-și nepăsător în scări vîrfurile cizmelor de box.

Mai că nu zbură de pe cal, de uimit ce fu cînd băiatul îi ieși înainte, fluturîndu-și ghiozdanul.

— Nene Orozkul, eu am ghiozdan! O să merg la școală. Uite ce ghiozdan am!

— Ptiu, lua-te-ar să te ia! sudui Orozkul, trăgînd speriat de frîu. Îl privi pe copil cu ochi de om beat, umflați și înroșiți de somn. Ce-i cu tine? De unde vii?

— Mă duc acasă. Eu am ghiozdan și am fost să i-l arăt lui Seidahmat, rosti băiatul, cu vocea stinsă.

— Bine, joacă-te... – mormăi Orozkul și, clătinându-se nesigur în șa, porni mai departe. Ce-i păsa lui de ghiozdanul ăsta idiot, de copilul ăsta părăsit de părinți, nepotul nevestei, când el a fost într-atîta năpăstuit de soartă, că Dumnezeu nu i-a dăruit nici un fiu, sînge din sîngele lui, pe cîtă vreme altora le dă cu duiumul, fără număr...

Orozkul se smiorcăi, suspinînd. Ura și părerea de rău îl sufocau. Îi părea rău de el, că viața trece fără urmă, și în suflet i se aprindea ura împotriva neveste-sii, care nu făcea copii. Numai ea e de vină, blestemata, au trecut atîția ani și tot stearpă a rămas...

„Ți-arăt eu ție!“, o amenință Orozkul în gînd, strîngîndu-și pumnii cărnosi, și gemu înăbușit ca să nu izbucnească în plîns. Știa că, îndată ce va ajunge acasă, o va bate. Așa se întîmpla de fiecare dată cînd Orozkul se îmbăta. Acest om cît un taur își pierdea mințile de necaz și de ură...

Băiatul mergea în urma lui pe cărare și rămase uimit cînd, deodată, Orozkul dispăru din fața lui. Acesta coti spre rîu, sări de pe cal, aruncă frîul și o luă de-a dreptul prin iarba înaltă. Mergea aplecat, clătinîndu-se, cu capul între umeri, acoperindu-și obrazul cu mîinile. Lîngă mal, se lăsă pe vine și, luînd apă în pumni, și-o aruncă pe față.

„Pesemne îl doare capul, de căldură“, gîndi băiatul, vizîndu-l ce face. El nu știa că Orozkul plîngea și nu-și putea stăpîni hohotele. Plîngea pentru că nu fiul lui îi ieșise în întîmpinare, pentru că nu găsise în el nimic care să-l îndemne să spună măcar cîteva vorbe ca lumea acestui copil cu ghiozdan.

II

De pe vîrfurile Muntelui Străjii se deschidea în toate părțile o priveliște nesfîrșită. Culcat pe burtă, băiatul potrivea binoclul. Era un binoclu mare de cîmp, îl primise bunicul cîndva, ca răsplată pentru anii îndelungați de slujbă la pichet. Bătrînului nu-i plăcea să umble cu binoclul: „Ochii mei sînt la fel de buni“, spunea el. În schimb, nepotul îl îndrăgise tare mult.

De astă dată venise pe munte cu binoclul și cu ghiozdanul.

La început, obiectele săreau și se amestecau în vizorul rotund, apoi căpătau claritate și stabilitate. Asta era mai interesant ca orice. Băiatul își ținea răsufllarea, să nu scape centrul focarului, și admira priveliștea de parcă el însuși o zămislise. Apoi își muta privirea spre un alt punct, și din nou totul se năruia și se amesteca. Atunci începea să învîrtă ocularele.

De aici puteai să vezi totul de jur împrejur. Cele mai semețe piscuri înzăpezite, mai sus de care nu se mai află decît cerul. Ele sălășluiau dincolo de toți munții, deasupra lor și chiar deasupra pămîntului întreg. Se vedeau și munții aflați mai jos decît cei acoperiți de zăpezi – munți păduroși, îmbrăcați la poale cu desișuri de foioase, iar mai sus, cu codri întunecoși de pin. Și munții Kughei, ațintiți spre soare; pe coastele Kugheilor nu creștea altceva decît iarbă. Se vedeau și munți mai mici, de partea cealaltă, unde era lacul – niște povîrnișuri stîlcoase și golașe. Aceste povîrnișuri se lăsau spre vale, iar valea se unea cu lacul. În acea parte se întindeau cîmpii, grădini și așezări omenești... Verdeța semănăturilor era ici-colo smălțată cu ochiuri galbene. Se apropia vremea secerișului. Pe drumuri goneau mașini minuscule, ca niște șoareci, și în urma lor se involburau cozi lungi de praf. Iar la capătul cel mai îndepărtat al pămîntului, unde abia ajungeai cu privirea, dincolo de țărnul nisipos, licărea linia bombată a lacului. Era Issik-Kul-ul. Acolo, apa și cerul alcătuiau o singură linie. Mai departe nu mai era nimic. Lacul strălucea liniștit și pustiu, doar lingă mal, cu greu, puteai zări cum se zbătea spuma talazurilor.

Băiatul privi multă vreme într-acolo. „Vaporul alb nu s-a ivit încă – spuse el către ghiozdan. Hai să ne mai uităm o dată la școală.”

De aici se vedea toată valea din spatele muntelui. Cu binoclul puteai să deslușești chiar și caierul din mîinile bătrînei așezate lingă o casă, sub fereastră.

Depresiunea Gelesai era despădurită, dar ici-colo mai rămăsese, după tăiere, cîte un pin singuratic. Cîndva aici fusese pădure. Acum se aflau adăposturile vitelor, unul lingă altul, cu acoperișurile de ardezie, și grămezi înalte de paie și bălegar. Aici țineau vitele tinere, de prăsilă, de la ferma de lapte. Puțin mai încolo se afla o ulicioară scurtă – întreg sătucul crescătorilor de vite. Ulicioara cobora de pe un delușor. Taman în capătul ei, chiar la margine, se găsea o

căsuță ce nu părea locuită. Aceasta era școala de patru ani. Copiii din clasele mai mari învățau la școala-internat de la sovhoz. Aici învățau numai cei mici.

Băiatul se ducea în sătuc la felcer când îl durea în gît. Mergea cu bunicul. Acum privea îndelung prin binoclu școala micuță, acoperită cu țiglă roșie, cu hornul strîmb, cu inscripția scrisă pe o bucată de placaj: *Mektep*¹. Nu știa să citească, dar ghicea că tocmai acest cuvînt era scris acolo. Prin binoclu se vedea totul ca-n palmă, pînă în cele mai mici amănunte: cuvinte zgîriate pe tencuiala zidului, geamurile lipite cu chit în rama ferestrei, șipcile strîmbe și zgrunțuroase ale verandei. Își închipuia cum se va duce acolo cu ghiozdanul său și cum va intra pe ușa de care acum atîrna un lacăt greu. Dar acolo, ce o fi acolo, dincolo de ușa aceea?

Cînd nu mai rămase nimic de privit la școală, băiatul îndreptă iarăși binocul spre lac, dar toate erau ca și mai-nainte. Vaporul alb nu apăruse încă. Băiatul se întoarse cu spatele spre lac, lăsă binocul deoparte, îndreptîndu-și privirea către poalele muntelui. Jos de tot, pe fundul văii alungite, scînteia rîul vijelios, învolburîndu-se pe la numeroasele-i praguri. Alături de rîu șerpuia pe mal drumul și, odată cu rîul, drumul se pierdea la întorsura defileului. Malul opus era abrupt și păduros. De acolo începea rezervația din San-Taș, urcînd mult, în munți, pînă la piscurile înzăpezite. Cel mai departe se cățarau pinii. Printre stînci și zăpezi, ei se zburleau ca niște perii negre pe crestele lanțurilor muntoase.

Băiatul surîse zeflemitor privind casele, magaziile și dependințele din curtea pichetului. De sus păreau atît de mici și de șubrede! Mai departe de pichet, pe mal în jos, zări pietrele sale dragi. Pe toate – „cămila“, „lupul“, „șaua“, „tancul“ – întîiași dată, de aici, de pe Muntele Străjii, le zărise prin binoclu și tot atunci le și botezase.

Zîmbi ștregărește, se ridică în picioare și aruncă o piatră în direcția pichetului. Piatra căzu la cîțiva pași de el. Se așeză iar și se apucă să cerceteze pichetul prin binoclu. Mai întîi privi prin lentilele cele mari – casele fugiră departe-departea, făcîndu-se mici ca niște jucării. Bolovanii se transformaseră în pietricele, iar zăgazul bunicului de pe prundiș părea și mai caraghios: numai bun să se

1. Școală.

scalde vrăbiile într-însul. Zîmbind, își roti capul și întoarse binoclul, schimbînd ocularele. Pietrele sale dragi, acum uriașe, păreau că se sprijină cu fruntea de lentilele binoclului. „Cămila”, „lupul”, „șaua”, „tancul” erau foarte impunătoare cu știrbiturile și crăpăturile lor, cu petele de licheni ruginii pe margini, semănînd într-adevăr cu imaginea pe care ele i-o sugeraseră băiatului. „Uf, ce «lup» grozav! Ehe, dar «tancul» e și mai grozav!...”

Dincolo de pietroaie, în intrîndul din prundiș, se afla zăgazul bunicului. În binoclu, acest loc de lîngă mal se vedea bine. Aici, apa se abătea parcă în fugă din firul repede al râului și, bolborosind printre praguri, se reîntorcea în vîltoare. În prundiș, apa ajungea numai pînă la genunchi, dar curentul era atît de repede, încît putea destul de ușor să tîrască un băiețaș ca el în mijlocul torentului. Pentru a nu-l fura apa, băiatul se agăța de răchitele de pe mal. Tufișurile creșteau chiar în margine, unele ramuri allîndu-se pe uscat, celelalte fiind spălate de rîu. Astfel se cufunda în apă. Dar ce scăldat mai era și ăsta? Ca un cal priponit! Și cîte neplăceri avea, cîte ocări! Bunica îl mustra întruna pe bunicul: „O să se înece, treaba lui, eu n-o să mișc un deget. Nu-mi pasă! N-are decît să-și facă de cap! Taică-său și maică-sa l-au părăsit. Mie mi-e de ajuns cîte griji am pe cap, n-am nici o putere”.

Ce să-i răspunzi? N-ai ce să-i zici, că-i bătrînă și are dreptate. Dar și de flăcăiaș îi părea rău. Rîul curgea atît de aproape, chiar pe sub poartă. Oricît l-ar fi amenințat bătrîna, el tot ar fi intrat în apă. Atunci Momun s-a gîndit să construiască în prundiș un zăgaz din piatră, să aibă copilul unde să se scalde fără teamă.

Bătrînul a cărat multe pietre, alegîndu-le pe cele mai mari să nu le ia curentul apei. Le căra ținîndu-le lipite de burtă și, intrînd în apă, le așeza una peste alta, cu socoteală, ca apa să curgă în voie printre ele. Caraghios, uscățiv, cu bărbuța sa rară, cu pantalonii uzi lipiți de trup, a lucrat o zi întregă la zăgaz. Seara căzuse lat, tușea, iar șalele îi înțepeniseră. Atunci, bunica s-a dezlănțuit ca o furtună:

— Ăl mic e prost fiindcă-i mic, dar ce să mai zici de prostu' ăl bătrîn? La ce dracu te zbați atîta? Îi dai să mănînce, să bea, ce mai vrei? Îi îngădui toate nebuniile! Oh, asta n-o să ducă la nimic bun...

Dar orice s-ar spune, zăgazul ieșise o minunăție. De atunci, băiatul se scâldea fără teamă. Ținîndu-se de o crenguță, cobora de